

שיטות רב ושמואל על

המטבח והשוחט (ח:-ט.)

הרב שוקי מאירסון

הסוגיא בדפים ח:-ט. מורכבת בבסיסה מחמש מימרות של רב יהודה. שלוש מימרות, של רב יהודה בשם רב, ושתי מימרות של רב יהודה בשם שמואל. בתוך רצף המימרות, מובאות שתי מימרות נוספות, האחת של אמימר בשם רב פפא, והשנייה של רב חנניא בר שלמיא בשם רב. במאמר זה ננסה למצוא את העניין המשותף למימרות המובאות בסוגיה, וכן לאפיין את שיטתו של רב לעומת שיטת שמואל.

שלוש המימרות של רב

רב יהודה אמר בשם רב שלושה דברים:

1. "הטבח צריך שלשה סכינין: אחת ששוחט בה, ואחת שמחתך בה בשר, ואחת שמחתך בה חלבים".

כלומר, שוחט שמתעסק עם הבשר לאחר השחיטה, צריך להחזיק בשלוש סכינים שונות. אחת לשחיטת הבהמה, אחת לחתיכת הבשר, ואחת לחתיכת החלבים.

2. "הטבח צריך שני כלים של מים: אחד שמדיח בו בשר, ואחד שמדיח בו חלבים".

כלומר, השוחט צריך שני כלים שונים של מים, כדי שיוכל לנקות את הבשר בכלי אחד, ואת החלב בכלי שני.

המטרה בשתי התקנות הללו היא למנוע ערבובים בבית המטבחיים. הן שומרות על הסדר הטוב וההפרדה בין הבשר, החלב והשחיטה עצמה. בפשטות, התקנות עונות על חשש מפני ערבובים, בין בשר לחלב, שיגרמו לאיסורים. הגמרא מעירה שלכאורה היה ניתן לפתור את הבעיה באופן פרקטי, להשתמש בסכין ובקערה לבשר לפני השימוש בחלב. אך נראה שעניינו של רב איננו בנתינת פתרון מעשי בלבד, אלא ביצירת מערכת שבה הכשרות תישמר מאליה.

בשלב זה, מופיעה בגמרא מימרא של אמימר בשם רב פפא:

"לא ליסחוף איניש כפלי עילוי בישרא, דדאיב תרבא ובלע בישרא".

כלומר, אסור להניח את הכסלים שאליהם דבוק חלב, על גבי בשר. הסיבה היא, שהחלב נוזל והבשר יבלע ממנו.

תקנה זו גם קשורה לסדר כללי ולהפרדה בין חלב ובשר. ההבדל הוא, שתקנה זו עוסקת במטבח ביתי, ולא בבית המטבחיים דווקא (לשם התייחסה תקנתו של רב). בפשטות, הביאו כאן את דברי אמימר, כי גם כאן תיקנו הפרדה בין חלב לבשר. ניתן להוסיף, שתקנה זו מאירה באור חזק את מטרת כלל התקנות המובאות למעלה. משתמע ממנה שחוששים שמא הבשר יבלע מחלב שיתפסף עליו. חשש זה נראה מוזר - מפני שאף אם ייזל חלב על הבשר, במקרה פשוט, כשהבשר קר - הוא לא יבלע בו ולא יאסור אותו¹. ניתן לומר, שתקנה זאת, כקודמותיה, באה לשמור על הסדר הטוב במטבח, ולהפכו למקום נקי מחששות איסור. תקנות אלו מרחיקות מצבים בעייתיים מהמטבחים השונים, ובכלל הופכים אותם למקומות מסודרים, נקיים ומאורגנים.

בהמשך, רב יהודה אומר בשם רב:

"תלמיד חכם צריך, שילמוד ג' דברים: כתב, שחיטה ומילה".

בדבריו אלו מרחיב רב את אחריותם של תלמידי החכמים לצרכים היהודיים הבסיסיים של הקהילה. ידיו של התלמיד חכם צריכות להיות מצויות בכתובה הנדרשת לקהילה². כמו כן, הוא צריך להיות מצוי עד לרמה מעשית בענייני השחיטה והמילה. רב חנניא בר שלמיא הוסיף בשם רב:

"אף קשר של תפילין, וברכת חתנים, וציצית".

רב חנניא סובר, שתלמיד חכם אחראי לצרכים מעשיים יום-יומיים של היהדות ולכן, הוא מוסיף לרשימה גם שהתלמיד חכם צריך לדעת לקשור תפילין וציצית. כמו כן, הוא צריך לדעת לברך את ברכת החתנים, שזה דבר שצריך שיעשה בכל חתונה.

קיימים מספר קשרים בין קטע זה לדברים הקודמים בסוגיה. ראשית, בעל השמועה הוא רב יהודה בשם

¹ הראשונים נדחקו כדי להסביר. רש"י בד"ה "לא ליסחוף איניש כפלי" הסביר, שהחלב מתחמם. תוספות בד"ה "לא ליסחוף איניש כפלי עילוי בישרא" הסבירו שמדובר כאשר הבשר עדיין חם מהשחיטה.

² ייתכן, שהוא צריך לדעת לכתוב ספרי תורה ותפילין, וייתכן שהוא צריך לדעת לכתוב שטרות או לחתום עליהם כדיין.

פונה לקהילה ומסביר להם מי הוא הטבח שאין לאכול משחיטה.

2. "הטבח צריך שיבדוק בסימנים לאחר שחיטה". כלומר, לאחר שהשוחט מסיים לשחוט, הוא צריך לבדוק בסימנים ולוודא שהוא שחט כראוי.

במימרא זו שמואל מוסיף על הנדרש מהשוחט. מובן, שמימרא זו נסמכת על כך שהוא יודע הלכות שחיטה ולכן הוא יכול לבדוק את שחיטתו. דרישה זו קשורה לניסיון לעשות מהשוחט אדם שניתן לסמוך עליו. השוחט צריך לעמוד מאחורי כשרות השחיטה שלו עצמו.

היחס בין המימרות של רב ושמואל

תקנות רב ושמואל מעלות את רמת השחיטה והשוחטים, ובעצם מנסות למסד מערכת כשרות. שניהם, רב ושמואל, גורמים בתקנותיהם לכך שיהיה סדר בבית המטבחים ובין השוחטים. נראה, שהסוגיה עוסקת בשינוי אופי השחיטה והפיכתה מפעולה פרטית למערכת קהילתית ממוסדת. התקנות דואגות לסדר בבית המטבחים, וכן הן ממסדות אותו, ומחברות אותו למסד. וכן מעלות את רף השוחטים, לאנשים שמבינים מה הם עושים, מעבר לפעולה הטכנית אותה הם מבצעים.

אומנם על אף המסד המשותף, ניתן להצביע על כיוונים שונים אשר הנחו את רב ושמואל בתקנותיהם.

רב מנסה למסד ולסדר את בית המטבחים. מטרת תקנותיו היא להקנות למטבח השחיטה סדר תקני וקבוע, ומתוך כך הוא מסדר את כלי השחיטה ושאר העוזרים הנלווים אליה. כמו כן, הוא משלב את תלמידי החכמים בעולם השחיטה. רב לא סומך על השוחט, והוא מעדיף לבנות מערכת כשרות שתוכל להיות מפקחת, ומערב את תלמידי החכמים בתוך המערכת הזו.

שמואל מתקן תקנה, שמשנה את המצב בחברה. הוא הופך את השוחט לאדם הגון שאפשר לסמוך עליו. לכן, התעסקותו היא בנוגע לשוחט. בנוסף, שמואל מדבר אל העם ואומר שאסור לאכול משחיטתו של מי שאינו יודע הלכות שחיטה. שמואל מנסה לפעול מתוך הקהילה כדי להעלות את רמת השוחטים. לאחר ששמואל מעלה את רמת השוחטים אין לו צורך במערכת כשרות, מכיוון שהשוחטים עצמם הם אנשים כשרים.

ניתן להציע ולומר, שרב פועל מכח הסמכות ומנסה ליצור מסגרת חדשה וטובה לשחיטה. לעומתו,

רב. שנית, המבנה של מימרא זו דומה למבנה של המימרות הקודמות של רב יהודה בשם רב. בשלושתן מזכיר רב מספרים: ג' סכינים, ב' כלים וג' דברים. בנוסף, מימרא זו עוסקת גם בשחיטה, בין שאר הדברים שהתלמיד חכם צריך לדעת.

אולם ניתן לומר שמימרא זו קשורה באופן הדוק למימרות הקודמות. במימרות הקודמות רב הכניס כללים לתוך מערכת השחיטה, וכאן הוא מכניס אף מערכת פיקוח, תלמיד חכם צריך שילמוד שחיטה, על מנת שיוכל להיות חלק ממערכת הכשרות המפקחת על השחיטה.

כעת ניתן להצביע על עקרון העולה מן הדברים השונים שאומר רב יהודה בשם רב. רב מנסה להפוך את בית המטבחים לממוסד ומסודר. על פי רב, במטבח צריך להיות סדר בין הסכינים, ובין כלי ההדחה. בנוסף, תלמידי החכמים צריכים להיות מעורבים בשחיטה. חובה זו מערבת את המסד הקהילתי בעולם השחיטה, וממילא גורמת לשחיטה ליהפך למשהו מפקח ומאורגן.

שתי המימרות של שמואל

בהמשך הסוגיה, רב יהודה אומר בשם שמואל שתי הלכות:

1. "כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה - אסור לאכול משחיטתו, ואלו הן הלכות שחיטה: שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה, ועיקור".

שמואל אומר כי מותר לאכול רק משוחט שידע את הלכות השחיטה, כלומר הדברים הפוסלים את השחיטה. בנוסף לידיעה המעשית איך שוחטים, השוחט צריך לדעת גם מה מהם הפעולות הפוסלות את השחיטה.

נראה ששמואל אומר, שצריך לאכול משוחט שהוא יותר מאשר 'בעל מקצוע'. טבח צריך לדעת מה קורה סביב השחיטה. טבח - גם אם הוא שוחט היטב, ברמה המעשית, אם הוא עם הארץ - לא נאכל משחיטתו. פסול זה הוא מחמת שהשוחט צריך להיות אדם שניתן לסמוך עליו. בנוסף, איסור זה מגן מפני טעויות שהטבח יכול לעשות אם אינו יודע את ההלכות. בפסיקה זו שמואל גורם להעלאת הרף המבוקש מהשוחטים. לא עמי ארצות, אלא מלומדים אשר מבינים את שלפניהם.

ראוי לציין, ששמואל מתקן את התקנה כלפי הקהל, למרות שיכול היה לתקן ש'השוחט צריך שידע הלכות שחיטה'. הוא פונה לקהילה, ואוסר לאכול משחיטת שוחט שאינו בקי. בניגוד לרב לעיל שדיבר על "הטבח" שצריך לעשות כך וכך, שמואל

שמואל מנסה לשנות את המצב החברתי, מתוך
העם ולרומם את השוחטים עצמם.